

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Проаналізовано особливості розвитку форм господарювання, розглянуто їхній вплив на сучасний стан аграрного сектору національної економіки. На основі проведеного аналізу сформульовано відповідні висновки.

Ключові слова: аграрний сектор, агрохолдинг, господарства населення, фермерство, сільськогосподарські підприємства ринкового типу

Проанализированы особенности развития форм хозяйствования, рассмотрено их влияние на современное состояние аграрного сектора национальной экономики. На основе проведенного анализа сформулированы соответствующие выводы.

Ключевые слова: аграрный сектор, агрохолдинг, сельскохозяйственные предприятия рыночного типа, фермерство, хозяйства населения

The peculiarities of economy development forms have been considered as well as their impact on the current state of the agricultural sector of national economy has been analyzed. On the bases of conducted analysis the proper conclusions were formulated.

Key words: the agriculture sector, agricultural holding, agricultural enterprises of the market type, farming, nation's householding

Постановка проблеми. Аграрний сектор національної економіки представлений різними формами господарювання. Існуюча різноманітність форм господарювання потребує, з одного боку, розуміння суті та особливостей кожної з них, а, з іншого, об'єктивної оцінки їх ролі та місця в сучасному розвитку аграрної економіки в цілому.

Аналіз актуальних досліджень. Питання розвитку форм господарювання в аграрній сфері досліджуються рядом науковців, серед яких: В.Я.Амбросов, Л.І.Антіпова, А.П.Вервейко, П.І.Гайдуцький, М.Я.Дем'яненко, М.Й.Малік, В.Я.Месель-Веселяк, О.М.Онищенко, Б.Й.Пасхавер, П.Т.Саблук, В.М.Трегобчук, А.М.Третяк, М.М.Федоров, М.Й.Хорунжий, О.В.Шебаніна, О.В.Шкільов, О.М.Шпичак, В.В.Юрчишин, В.Д.Яровий та інші. Однак ціла низка проблем поки що залишається до кінця не вивченою.

Мета статті. Метою є дослідження особливостей трансформації форм господарювання в аграрному секторі національної економіки.

Виклад основного матеріалу. У ході аграрної реформи було запроваджено приватну власність на землю, проведено роздержавлення земель із передачею їх у власність колективних сільськогосподарських підприємств і громадян, розпайовані землі колективних сільськогосподарських підприємств. Законодавча база надала

власникам паїв (земельних ділянок) – колишнім членам КСП можливість самостійно вибирати варіанти їх використання шляхом або передачі в платне користування комерційним структурам, або створення на їх основі нових комерційних господарських формувань. У результаті у 2009 році господарську діяльність вели 32,6 тис. сільськогосподарських комерційних підприємств різних організаційно-правових форм: товариств з обмеженою відповідальністю, акціонерних товариств, приватних підприємств, виробничих кооперативів, державних підприємств, підприємств інших форм, створених на базі колишніх КСП і радгоспів [3, с.8].

Новим явищем в організації сільськогосподарського виробництва України стало те, що певною частиною сільськогосподарських підприємств консолідовані орендні ділянки передаються в оренду або суборенду так званим агрохолдингам – великим промисловим, торговим і фінансовим компаніям, що працюють, в основному, на експорт. За даними досліджень, 25 агрохолдингів обробляють в Україні понад 3 млн. га земель, що у розрахунку на один агрохолдинг становить 120 – 150 тис. га. У таке об'єднання входить у середньому 30 сільськогосподарських підприємств [5, с.13]. У вітчизняній практиці ніяких обмежень для входження в сільське господарство торгового, фінансового й іншого несільськогосподарського капіталу, як це має місце в інших країнах, немає. Серед вертикально інтегрованих компаній можна відзначити: цукровий бізнес (Астара, Укррос), експортний бізнес (Нібулон), зернопереробка (Укрзернопром, Стіомі Холдинг), тваринництво (Миронівський хлібопродукт).

Після розпаювання земель КСП і реструктуризації старих форм господарювання з'явилися додаткові можливості для розвитку фермерства. Однак вони не могли бути використаними, оскільки владні структури не робили ставку на фермерство. В Україні не було створено концепцію розвитку фермерського устрою господарювання як базового у процесі реформування, як це було зроблено, наприклад, у Польщі. Немає в цьому напрямі цілеспрямованої державної політики і на даному етапі. Фермерські господарства не одержали однакових можливостей з корпоративними комерційними формами. Колективні підприємства на початковому етапі формувалися керівниками колишніх КСП з використанням землі та майна колишніх їхніх членів. Фермерські ж господарства могли одержати тільки далеко не найкращу земельну ділянку, обробіток якої ускладнювався відсутністю первинного капіталу, умов доступу до кредитів й інших джерел. Як наслідок, формування фермерства зупинилося на позначці 43 тис. фермерських господарств, які обробляють 4,3 млн. га земель. Середній розмір одного господарства – 84,6 га сільськогосподарських угідь [3, с.10].

Для тих організаційно-правових форм корпоративних підприємств, що склалися при підтримці влади, характерним є те, що в них відносини власності та трудові відносини розмежовані. Тобто, укладення договору оренди земельних ділянок і майнових паїв з їх власниками може супроводжуватися наймом останніх на роботу, а може й ні. Власники підприємства теж не зобов'язані в ньому працювати. Не є виключенням і більшість сільськогосподарських виробничих кооперативів, які зареєстровані невеликою чисельністю колишніх членів КСП. У гонитві за прибутками агрохолдинги й інші комерційні сільськогосподарські

підприємства стають вузькоспеціалізованими на виробництві зерна, соняшнику, ріпаку, порушуючи сівозміни, знищуючи тваринництво та інші трудомісткі галузі. Це спричиняє масові витіснення працівників із підприємств в особисті селянські господарства (господарства населення).

Особисті селянські господарства за часи реформування аграрного сектору, коли в сільськогосподарських підприємствах спостерігався значний спад виробництва, забезпечили відносну його стабільність, компенсувавши значною мірою зменшення виробництва в сільськогосподарських підприємствах і в усіх категоріях господарств. Виконавши свою роль, вони знизили темпи приросту виробництва аграрної продукції. Зараз ці господарства у зв'язку з не вигідністю виробництва, головним чином продукції тваринництва, зменшують поголів'я тварин, особливо корів, а відповідно і виробництво продукції. Проте, на 100 га сільськогосподарських угідь в особистих селянських господарствах виробляється всієї валової продукції на 358 тис. грн, у тому числі рослинництва – на 209 і тваринництва – на 149 тис. грн, що відповідно на 45,32 і 69 % більше, ніж у сільськогосподарських підприємствах [3,с.10]. Необхідно створити сприятливі економічні умови їх подальшого розвитку.

Символічна орендна плата за паї (донедавна вона становила 1,5 % від грошової оцінки, а на практиці була 1–1,1 %; нині - 3 %), ведення селянського господарства на ручній низькодохідній праці без будь-якого захисту з боку держави не можуть влаштовувати сільських працівників, що веде до масової міграції сільського населення, особливо молоді, деградації та зменшення кількості сільських поселень, інших негативних явищ.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Можна констатувати, що мета приватизації землі й майна - сформувати ефективного господаря-власника засобів виробництва, продукції та доходу - в Україні поки що не досягнута. Навпаки, власники земельних паїв стали набагато більш «пролетаризованими», ніж вони були в колишніх КСП.

Необхідність прискорення роботи щодо вдосконалення форм господарювання в Україні на основі дослідження світового досвіду організації землекористування і ведення господарства вимагають виклики, очікувані аграріями у зв'язку зі членством країни в СОТ. Посилення конкуренції на внутрішньому ринку, вимог до якості й безпеки продукції не витримують, передусім, невеликі фермерські та особисті селянські господарства, що працюють індивідуально. Це вимагає складних рішень і проведення практичної роботи у напрямі об'єднання дрібнотоварних виробників у некомерційні виробничі структури з метою зниження витрат, підвищення конкурентоспроможності продукції шляхом організації спільного виробництва. Однак такі структури вітчизняним чинним законодавством до цього часу не легалізовані, відсутня, на відміну від зарубіжної практики, державна політика їхньої підтримки. Розв'язання цих завдань – невідкладна справа законодавчих, виконавчих органів і науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації в сільському господарстві // Економіка АПК. – 2010. - № 4. – С.3 -18.
2. Молдаван Л.В. Форми господарювання в аграрному секторі України в умовах глобалізації // Економіка АПК. – 2010. - № 1. – С.13-17.
3. Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) // Економіка АПК. – 2009. - № 12. – С. 3 – 13.
4. Супрун О.М. Ефективне господарювання в умовах економічної кризи // Економіка АПК. – 2009. - № 12. – С.142 -146.
5. Федоров М.М. Трансформація земельних відносин до ринкових умов (доповідь) // Економіка АПК. – 2009. - № 3. – С. 4 – 19.
6. Штифанович Р.В. Розвиток агробізнесу в регіоні // Економіка АПК. – 2010. - № 3. - С. 81-83.
7. Яворська Т.І. Теоретичні аспекти визначення сутності малого бізнесу // Економіка АПК. – 2010. - № 3. – С. 77-80.